

НАРОДНА БАНКА СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА КОНТРОЛУ ПОСЛОВАЊА БАНАКА
Одељење за контролу платног промета
и мењачких послова

**АНАЛИЗА ОДГОВОРА БАНАКА НА ДОСТАВЉЕНЕ УПИТНИКЕ О
АКТИВНОСТИМА БАНКЕ ИЗ ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА
за период 01. јануар – 30. јун 2010. године**

Београд, 10.09.2010. године

У В О Д

Народна банка Србије функцију надзора у области спречавања прања новца и финансирања тероризма спроводи и прибављањем информација од банака о континуитету примене прописа и адекватности и развоју система за спречавање прања новца који је имплементиран у банкама.

Упитник о активностима банке из области спречавања прања новца и финансирања тероризма (у даљем тексту: Упитник), достављен је банкама осми пут, за период 01.01. до 30.06.2010.године, у складу са већ устаљеном праксом Народне банке Србије. Одговоре на Упитник су доставиле све банке.

Основни циљеви сачињавања и спровођења Упитника су:

- оцена тренутног стања у процесу управљања, идентификовања и контролисања ризика од спречавања прања новца и финансирања тероризма,
- оцена примене правила „Упознај свог клијента“ који промовишу високе етичке и професионалне стандарде у финансијском сектору,
- оцена јединственог тумачења и разумевања прописа и смерница за процену ризика од прања новца.

Питања у упитнику груписана су у шест целина:

Део I : Општи подаци о банци

Део II : Активност банке

Део III : Подаци о странкама

Део IV : Подаци о трансакцијама

Део V : Достављање података Управи

Део VI : Обука запослених

Анализом су обухваћена поједина питања из Упитника, значајна за сагледавање потенцијалних ризика од прања новца и финансирања тероризма у пословању банака, указивање на могуће дилеме и пропусте, као и области на које треба обратити посебну пажњу.

Резултати Упитника анализирани су збирно за све банке.

I ОПШТИ ПОДАЦИ О БАНЦИ

Организациона структура банкарског система у смислу територијалне организованости, и с тим у вези број радника који непосредно или посредно учествују у функционисању банке, у значајној мери одређују ниво ризика од спречавања прања новца и финансирања тероризма и захтева висок ниво кадровских, информационих и организационих потенцијала.

Према резултатима Упитника, 16 банака (47,10 %) за обављање делатности користи до 50 организационих јединица, 12 банака (35,30%) између 50 и 100, а осталих 6 банака (17,60 %) преко 100 организационих јединица.

Од укупног броја банака, 9 запошљава више од 1.000 радника.

На нивоу целог банкарског система, број клијената банака по запосленом је 407, док се код броја обављених безготовинских и готовинских трансакција ради о броју од 13.648 по запосленом. Ови подаци указују на неопходност увођења посебних софтверских решења за идентификовање сумњивих трансакција по појединим индикаторима, као и на потребу сталног кадровског оспособљавања и обуку запослених на пословима познавања и праћења послова клијената.

II АКТИВНОСТ БАНКЕ

1. Према одговорима на достављене Упитнике, утврђено је следеће:

- све банке су усвојиле процедуре из области спречавања прања новца и финансирање тероризма у складу са прописима;
- анализу ризика од прања новца и финансирање тероризма у складу са Смерницама које је донела Народна банка Србије израдиле су све банке (у предходном периоду 31 банка);
- начин сарадње између овлашћеног лица и осталих организационих јединица прописале су све банке (у предходном периоду 33 банака).

2. Класификацију клијената према степену изложености ризику од прања новца и финансирања тероризма извршиле су у потпуности 32 банке, док је једна класификовала 59,93 % клијената, а једна банка је извршила класификацију само активних клијената банке.

Све банке су утврдиле критеријуме на основу којих сврставају странку, пословни однос и услугу у ниско ризичну групу за прање новца и финансирање тероризма.

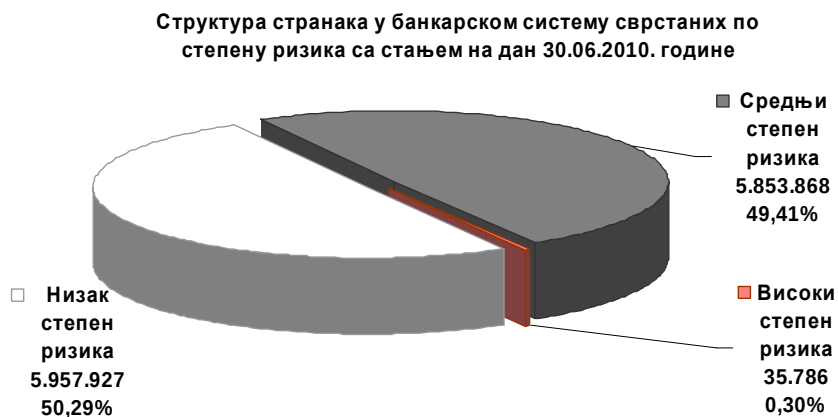
Анализом категорија клијената по степену ризичности, и њиховог процентуалног учешће у укупном броју клијената за сваку банку посебно, може се закључити следеће:

- један број банака приликом сврставања странке у нискоризичну групу водио се одредбама чл. 32. Закона, и у ову категорију сврстао клијенте на које се могу применити поједностављене радње и мере познавања праћења странке, док је део банака сврстао клијенте у ниско ризичну групу на основу прикупљених података о странци и њеној пословној активности. Неуједначен приступ банака у категоризацији клијената, као и

нејединствено тумачење прописа и смерница, условили су, да је 15 банака своје клијенте у проценту од 65 до 99,91 од укупног броја клијената сврстало у ниско ризичну групу, а преосталих 19 у средње ризичну групу у процентима од 46,16 до 99,85 од укупног броја клијената.

- све банке нису имале јасне критеријуме ни приликом сврставања клијената у високо ризичну групу, односно приступ ризику странке нису ускладили са прихваћеним принципима наведеним у Смерницама за процену ризика од прања новца и финансирања тероризма. Упитником је од банака тражено да се изјасне о броју странака нерезидената физичких и правних лица из високо ризичних и offshore земаља, страних функционера, странака које отварају рачун или успостављају пословну сарадњу без физичког присуства, клијената за које је Управа захтевала додатне податке. Код 13 банака је број клијената за које се на основу побројаних критеријума претпоставља да су потенцијално ризични, био знатно већи од броја клијената које је банка према одговору у Упитнику сврстала у високо ризичну групу на дан 30.06.2010.године. Поред наведеног, у једном случају банка је чак више 50 % својих клијената оценила као неприхватљиве.

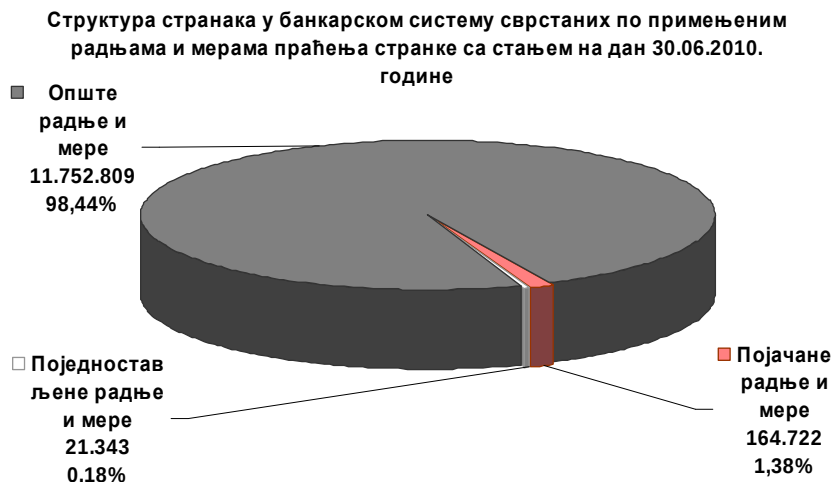
Према следећем графикону, на нивоу банкарског система, 50,29% клијената сврстано је категорију ниско ризичних клијената, 49,41% у клијенте средњег степена ризика и 0,30% у клијенте високог степена ризика. У односу на резултате упитника добијених за претходни период (друго полугође 2009. године), дошло је до значајне промене у смислу повећања броја средње ризичних клијената, са 33,86% на 49,41%. Може се сматрати, да је овакав приступ ризику странке једног броја банака, уследио као одговор на недовољно дефинисан статус ниско ризичних клијената у прописима донетим у складу са чланом 7. став 2. Закона којим су утврђени критеријуми на основу којих обвезник сврстава странку у ниско ризичну групу за прање новца и финансирање тероризма, као и покушаја, оправданог, банака да избегну могућност кршења прописа.

Графикон бр. 1

3. Анализа активности банака даље показује да банке, без обзира да ли су своје клијенте у већој мери сврстале у ниско ризичну групу или средње ризичну, примењује опште радње и мере праћења и познавања странке, тј. у 98,44% случајева. Поједностављене радње и мере банке примењују у само 0,18% случајева, при чему треба имати у виду да се чак 13 банака изјаснило да не примењује поједностављене радње и мере. Појачане радње и мере банке примењују на клијенте високог степена ризика а две банке и на клијенте средњег степена ризика, док их две банке уопште не примењују.

И одговори по Упитнику о овом делу пословања банака указују на нејединствен приступ и разнолико тумачење прописа. Стиче се утисак да банке нису искористиле предности које је Закон понудио увођењем могућности примене поједностављених мера у познавању и праћењу странке.

Графикон бр. 2

4. На постављено питање у Упитнику о измени листе индикатора, 16 банака или 47,06% је одговорило да није вршило измену листе индикатора за препознавање сумњивих трансакција од предходног Упитника до сада. Преосталих 18 банака је вршило измене листе индикатора, и тако измењену листу применило на постојеће клијенте.

5. Све банке су својим процедурама предвиделе да прекидају пословни однос са клијентом услед немогућности спровођења радњи и мера познавања и праћења странке, и у првој половини текуће године то је и учинило 20 банака за укупно 9.873 клијената. Од поменутог броја, само једна банка је раскинула пословни однос са 8.262 клијената, па се претпоставља да се у овом случају ради о раскидању пословног односа по неком другом основу. По изузимању ове банке, долази се до значајног броја од 1.611 раскинутих пословних односа због, како су банке навеле, немогућности спровођења прописаних радњи и мера.

6. Банке врло опрезно поверавају вршење појединих радњи и мера познавања и праћења странке трећем лицу, смањујући на тај начин потенцијалне ризике од прања новца. Од 5 банака које су то учиниле у периоду на који се Упитник односи, само је једна склопила уговор са правним лицем које није обвезник закона о спречавању прања новца. Од трећих лица прибављени су подаци за 549 странака.

7. Све банке поседују информациони систем који препознаје готовинске трансакције чија вредност је једнака или прелази износ од 15.000 евра, као и међусобно повезане готовинске трансакције истог клијента чија је укупна вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра. Према добијеним подацима из Упитника за друго полугође прошле године две банке нису имале системско решење за препознавање повезаних готовинских трансакција истог клијента чија је укупна вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра.

Све банке централизовано прате међусобно повезане готовинске трансакције истог клијента.

Према добијеним одговорима банака, 7 банака повезане трансакције прати у току једног дана, 11 банака у периоду од 3 до 15 дана, док код осталих постоји могућност да се међусобно повезане трансакције прате у периодима који нису ограничени а зависе од врсте трансакције, евентуалне сумње и.т.д. На овај начин банке су значајно унапредиле систем праћења готовинских трансакција, што се у условима њиховог великог броја по запосленом на нивоу банкарског сектора, као и количине готовог новца која још увек циркулише у нашем систему може сматрати императивом, ако се тежи смањивању ризика од прања новца.

8. Према добијеним одговорима из Упитника све банке су укључиле неке од индикатора за препознавање сумњивих трансакција у свој информациони систем.

Будући да су одговори на ово питање најчешће дати уопштено (без цитирања индикатора) може се закључити да су за сада, још увек у већој групи банака, најчешће обухваћени индикатори у листама: готовинске уплате и исплате по основу позајмице оснивача, појединачне или више међусобно повезаних готовинских трансакција чија је укупна вредност једнака или прелази 15.000 евра, готовинске уплате и исплате једног лица на више партија или више лица на једну партију, трансакције лица или с лицем из ризичних земаља, налогодавац или корисник је на листи терористичких организација, превремена отплата кредита, налогодавац или корисник дознаке је држављанин земље у којој се не примењују прописи из области спречавања прања новца итд, и да се откривање, анализа и праћење сумњивих трансакција у великој мери ослања на мануелан рад и начине које су овлашћени радници и запослени самостално развијали, па је самиим тим у тако недовољно технички развијеном систему и ризик да клијент искористи банку за незакониту радњу прања новца већи.

Количина информација којима манипулишу запослени у банкама, а тичу се успостављања пословног односа са клијентима као и обављања трансакција, представља највећу препреку у идентификовању и праћењу трансакција и клијената за које се могу окарактерисати као сумњиве са становишта прања новца. Тек примена СПН технологије у банкама омогућава високу ефикасност у овој области, али се као на скуп и организационо захтеван процес, морало сачекати на његово масовније увођење.

Према добијеним одговорима из Упитника за посматрани период, чак код десет банака имплементација СПН технологије у систем банке је или у потпуности спроведена и омогућава претрагу клијената и трансакција по готово свим, или значајном делу индикатора које су наши прописи и саме банке и банкарске групе којима припадају дефинисали, или је имплементација СПН система у току.

Из наведеног произилази, да је један број банака у односу на раније периоде направио значајан техничко-технолошки корак у циљу смањивања ове врсте ризика по банку.

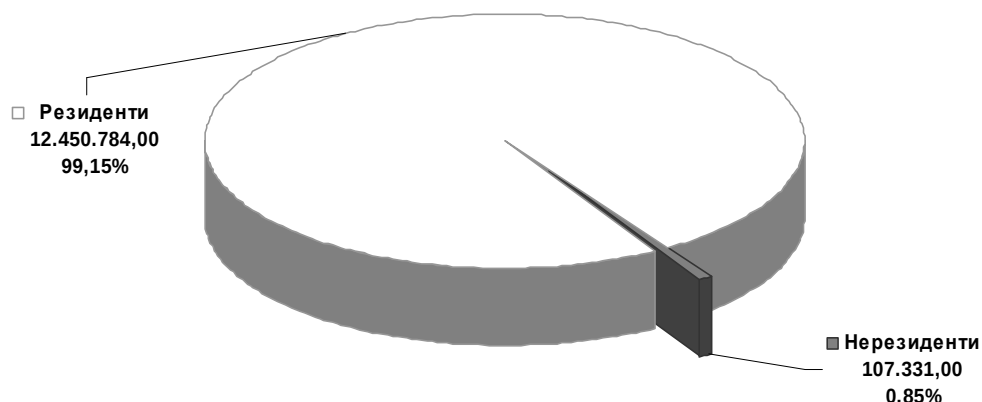
9. У обухваћеном периоду 29 банака је вршило унутрашњу контролу обављања послова спречавања и откривања прања новца и финансирања тероризма. У три интерне контроле, нису пронађене неправилности, у свим осталим случајевима банке су предузеле мере за отклањање утврђених пропуста, који се најчешће односе на неадекватну или недостатак прописане документације код успостављања пословне сарадње са клијентом.

III ПОДАЦИ О СТРАНКАМА

1. Преглед клијената у банкарском систему у Србији по броју и врсти на дан 30.06.2010. године приказан је графиконима од 3 до 5.

Графикон број 3 представља структуру странака по резидентности у целокупном банкарском систему, са стањем на дан 30. јун 2010. године.

Структура странака у банкарском систему у првој половини 2010. године

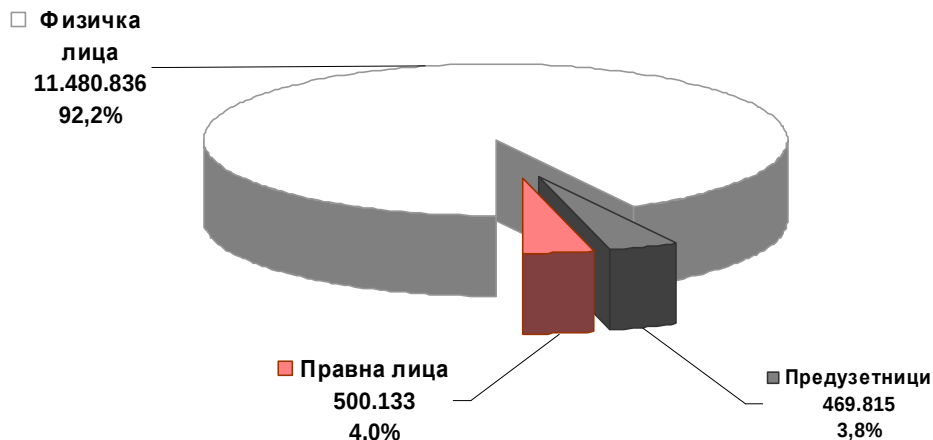

Графикон бр. 3

Клијенти нерезиденти чине приближно 1% од укупног броја странака што је приближно једнако као и у предходно посматраном периоду, а то је група клијената са потенцијално већим ризиком са становишта спречавања прања новца и финансирања тероризма.

У структури странака резидената у банкарском систему која је приказана у Графикону бр. 4, такође није дошло до значајних промена, односно, преко 90% странака чине физичка лица, 4% правна и 3,8% предузетници (физичка лица која обављају делатност).

Структура странака резидената у банкарском систему са стањем на дан 30.06.2010. године

Графикон бр. 4

Број нерезидената физичких лица у посматраном периоду износи 97.876, и повећан је у односу на резултате по последњем Упитнику за 6,57%. Укупан број правних лица нерезидената износи 9.455 и мањи је у односу на друго полугође 2009. године за 28,71%.

Графикон бр. 5 представља структуру странака нерезидената у банкарском систему, из чега видимо да 91,2% странака нерезидената чине физичка лица у односу на 87,40% у предходном периоду док је учешће нерезидената правних лица у овој структури смањено на 8,8%, у односу на 12,60% у предходном периоду.

Даље је приказано да у укупном броју физичких лица нерезидената 5,2% чине лица из високоризичних земаља што је готово непромењено у односу на предходни период. У укупном броју правних лица нерезидената, учешће лица из високоризичних земаља повећано је са 3,10% у претходном периоду на 8,7% у посматраном, што од банака тражи да повећају пажњу у праћењу ове категорије клијената имајући у виду повећан степен ризика који успостављање пословне сарадње са овим клијентима носи.

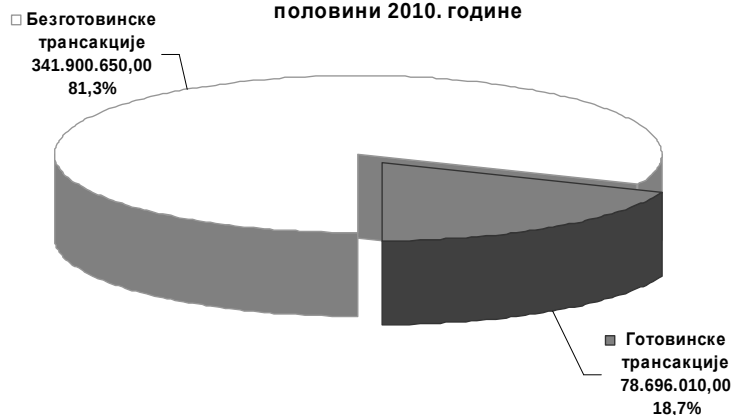

Графикон бр. 5

IV ПОДАЦИ О ТРАНСАКЦИЈАМА

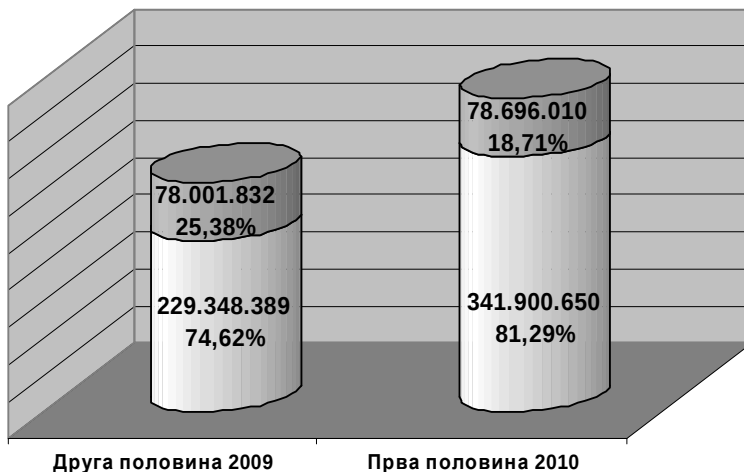
У посматраном периоду банке су обавиле 341.900.650 безготовинских трансакција, што је у односу на период 01.06.-31.12.2009. године више за 49,7%. Број готовинских трансакција који је обављен на нивоу бакарског сектора у посматраном периоду је 78.696.010 или за 0,89% више у односу на период 01.06.-31.12.2009. године. Спорији раст броја обављених готовинских трансакција у односу на раст обављених безготовинских трансакција, довео је до пада релативног учешће готовинских трансакција у укупном броју обављених трансакција са 25,38% у другој половини 2009. године на 18,70% у првој половини 2010. године.

Структура извршених трансакција у банкарском систему у првој
половини 2010. године

Графикон бр. 6

Преглед извршених трансакција по структури

□ Безготовинске трансакције ■ Готовинске трансакције

Графикон бр. 7

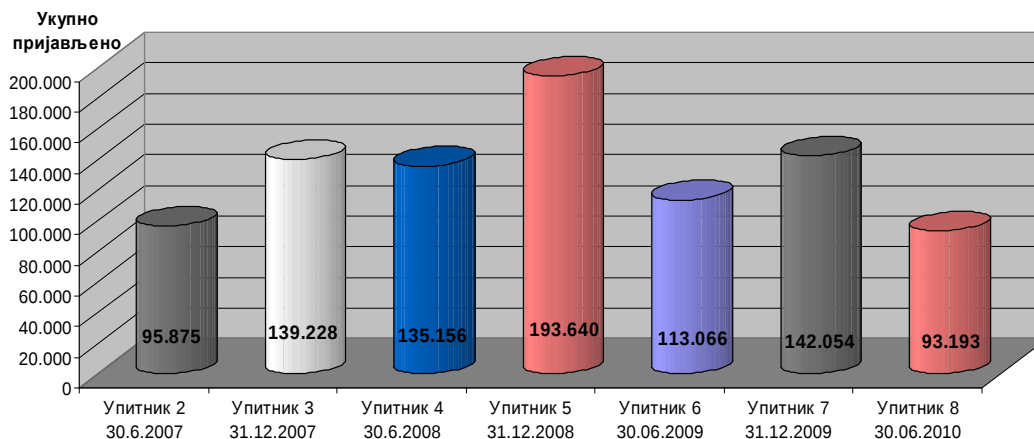
Према подацима које су банке доставиле у Упитнику, са клијентима из високоризичних географских подручја и клијентима из offshore географских подручја, извршено је у посматраном периоду 235.023 трансакција, што је незнатно, односно за 1.648 трансакција више у односу на предходни период. Имајући у виду, да је банкарски сектор према подацима достављених Упитником, ангажовао у посматраном периоду 16.497 запослених који непосредно обављају послове у вези са трансакцијама, или за 26,94% више у односу на предходни период (12.996) проистиче да се сваки радник у посматраном периоду сусрео са више од 14 потенцијално ризичних трансакција и клијената које захтевају повећану пажњу и одговорност радника при њиховом обављању, а у предходном периоду са 18 потенцијално ризичних трансакција по раднику. Напред описано, пружио је могућност да се о потенцијално ризичним трансакцијама прибаве потребни подаци, и евентуално утиче на смањење ризика од прања новца.

Број трансакција које прелазе износ од 15.000 евра у динарској противвредности износи 2.203.502 и чини 0,52 % обављених безготовинских и готовинских трансакција. Посматрано у односу на укупан број запослених који непосредно обављају послове у вези са трансакцијама, ради се о више од 130 трансакција по запосленом за које је требало у оквиру спровођења радњи и мера познавања и праћења странке прибавити све информације о трансакцији и странци доступних обвезнику које могу да укажу на степен сумње у поједину трансакцију, урадити анализу ризика и донети став о томе да ли се трансакција може основано сматрати сумњивом и као таква пријавити Управи за спречавање прања новца.

V ДОСТАВЉАЊЕ ПОДАТАКА УПРАВИ

1. Број пријављених готовинских трансакција чија је вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра обрачунато по средњем курсу Народне банке Србије на дан вршења трансакције у последњем посматраном периоду је на најнижем нивоу од почетка праћења овог показатеља путем Упитника. (Графокон 8). Према Графикону број 8, може се закључити да је број пријављених готовинских трансакција чија је вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра, у другом полугођу године увек виши у односу на прво полугође текуће године, што је директно условљено пословном активношћу клијената. На број пријављених готовинских трансакција чија је вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра у наведеном броју, у одређеном проценту утицао је и спорији раст броја укупно обављених готовинских трансакција у посматраном периоду.

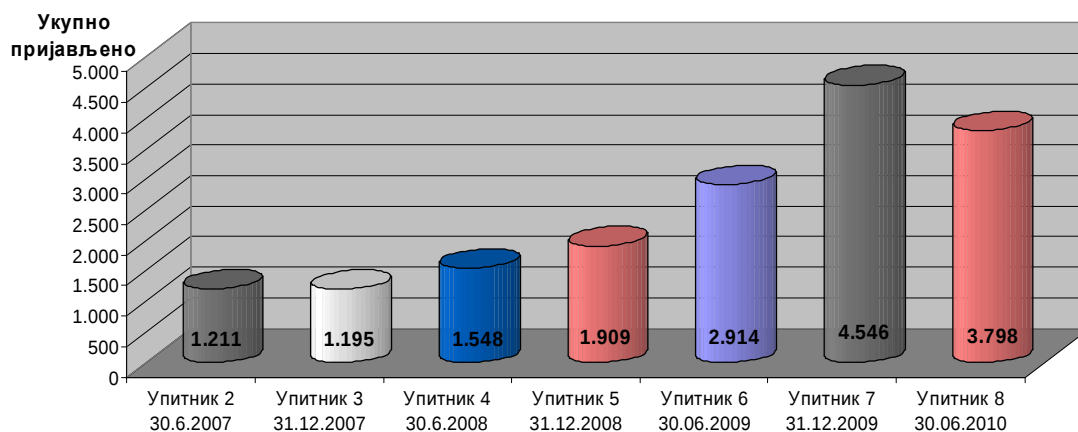
Преглед броја пријављених готовинских трансакција ≥ 15.000 евра Управи за спречавање прања новца по периодима

Графикон бр. 8

Број пријављених сумњивих трансакција је задржао висок ниво, иако је забележено смањење у односу на претходни посматрани период, што показује да банке и даље повећану пажњу посвећују праћењу, анализирању и откривању сумњивих трансакција и на тај начин утичу на смањење ризика од прања новца и финансирања тероризма у свом пословању (Графикон број 9). Период у коме су банке додатно едуковале своје запослене, присуство скуповима који су за циљ имали појашњење примене појединих одредаба Закона, па и проблема у вези процене да ли у конкретном случају постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, као и акумулирање искуства банака у примени Закона, резултирали су већим бројем анализа ризика сумњивости одређених трансакција а мањим бројем пријављених сумњивих трансакција Управи.

Преглед броја пријављених сумњивих трансакција Управи за спречавање прања новца по периодима

Графикон бр. 9

Најчешћи разлози за сумњу, због којих су банке Управи за спречавање прања новца пријављивале трансакције у посматраном периоду су:

- полагање или подизање готовине у нешто нижем износу од законски прописаног за пријављивање,
- учестале готовинске уплате са сврхом позајмица оснивача или готовинске исплате са сврхом повраћај позајмице оснивача,
- трансакције између приватног и пословног рачуна предузећа које не указују на јасну економску оправданост,
- трансакције које су запослени банке на основу свог знања и искуства окарактерисали као неуобичајене,
- полагања или исплате већих износа ефективног новца (у домаћој или иностраној валути) који знатно одступају од уобичајених трансакција клијента јер нису у складу са приходима или статусом клијента, посебно уколико су трансакције нетипичне за пословну активност клијента и тд.

Од укупног броја пријављених трансакција, на групу од шест банака које имају највећи број клијената и обављају највећи број безготовинских и готовинских трансакција, отпада само 884 или 23,28 %. Ово учешће је још ниже, и износи 10,48 % свих пријављених сумњивих трансакција, ако се искључи банка која је пријавила више од половине трансакција у овој групи. На бази наведеног може се претпоставити да велике банке

располажу и значајним техничким и кадровским потенцијалом који им омогућавају да већу пажњу посвећују анализи и праћењу странака и трансакција па самим тим и селективније приступају пријави сумњивих трансакција Управи.

У неким случајевима је забележен неуобичајено велики број пријављених сумњивих трансакција, па треба напоменути да, уколико се пријављује свака трансакција на коју може да се примени неки од прописаних индикатора, а да се предходно не уради квалитетна анализа трансакције или евентуално праћење пословања странке, као резултат добијамо велики број пријављених сумњивих трансакција за које се, због недовољног броја квалитетних информација, тешко може и доказати да су те пријављене трансакције стварно сумњиве.

IV ОБУКА ЗАПОСЛЕНИХ

Према одговорима датим у Упитнику, све банке су израдиле програм годишњег стручног образовања, оспособљавања и усавршавања запослених који обављају послове спречавања и откривање прања новца и финансирања тероризма и прилагодиле га потребама запослених у складу са њиховим позицијама у банци.

Према понуђеним одговорима банке су усвојиле и развиле разне начине стручног оспособљавања запослених. Обука се врши у личном контакту, презентацијама у тренинг центрима, путем вебинара, Е – learning апликација, презентација у power point-у, интерактивним тренинзима, личном разменом искустава и примера са терена. Запосленима су на интранет страницама банака доступна сва упутства из ове области, законска регулатива, а по потреби користи се електронска пошта да би се организациони делови обавестили о обавезама везаним за спречавање прања новца.

Највећи број банака обуку запослених обавља једанпут годишње и по пријему нових запослених, код једног броја банака обука је учесталија и зависи од потреба, а само 4 банке обуку врше на сваке две године. Провера знања обавља се увек након извршене обуке, односно једанпут годишње и чешће.

У само једној банци до 30.06.2010. године, обуку нису прошли сви запослени који непосредно обављају послове са клијентима и трансакцијама.

* * *

Анализа достављених одговора, показала је, да су у првом полугођу текуће године, све банке, у циљу минимизирања ризика од прања новца и финансирања тероризма прописале начин управљања и контроле овим ризиком, будући да су донеле и усвојиле процедуре и израдиле анализе ризика од прања новца и финансирање тероризма, прописале начин комуницирања између овлашћених лица и осталих организационих делова, значајно унапредиле стручно образовање као и начине усавршавања запослених у овој области, уз редовно спровођење унутрашње контроле и предузимање мера за њихово отклањање. Највећи напредак у идентификовању ризика од спречавања прања новца и финансирања тероризма, постигнут је пре свега имплементирањем СПН технологије у системе већег броја банака и подизањем нивоа кадровске оспособљености запослених који су у непосредном контакту са странком или учествују у обављању трансакција.

Банке су у посматраном периоду заокружиле процес утврђивања прихватљивости клијената према степену ризика од прања новца и финансирања тероризма, као и класификацију клијената према факторима ризика. Из достављених одговора по Упитнику може се закључити да се највећи број банака определио за строжији приступ у разврставању клијената према степену ризичности, сврставајући их у средње ризичну групу, и примену општих радњи и мера у познавању и праћењу странака. Искуство ће показати да ли ће оваква класификација и реално подићи на виши ниво познавање и праћење пословања клијената.

Области у којима су банке показале највећу разноликост и нејединство у разумевању прописа и смерница су: класификација клијената према степену ризичности од прања новца и финансирања тероризма и недовољно селективан приступ клијентима и трансакцијама које се према важећим индикаторима могу сматрати сумњивим. У оба случаја додатни напор који треба уложити тиче се радњи и мера у познавању и праћењу клијената и трансакција, односно квалитетне анализе ризика сумњивости одређених трансакција и клијената.